

HOZIRGI O‘ZBEK SHE’RIYATIDA ILON TIMSOLINING BADIY-SEMANTIK TALQINI

(Rauf Parfi va Shavkat Rahmon she’riyati misolida)

O‘roqova Nafosat,
Buxoro davlat universiteti dotsenti

Annotatsiya. Maqolada hozirgi o‘zbek she’riyatida ilon timsolining badiiy-estetik va ramziy vazifalari Rauf Parfi hamda Shavkat Rahmon she’riyati misolida tahlil qilinadi. Tadqiqotda ilon obrazining xalq mifologiyasi, diniy tasavvurlar va madaniy qarashlardagi o‘rni yoritilib, uning she’riy matndagi semantik yuklamasi ochib beriladi. Rauf Parfining “To‘hmat – 1985” she’rida ilon timsoli zulm, tuhmat va mustabid tuzumning ramzi sifatida talqin qilinishi, Shavkat Rahmon she’riyatida esa kuz fasli, umrning o‘tkinchiligi va taqdir muqarrarligini ifodalovchi poetik vosita sifatida namoyon bo‘lishi tahlil etiladi. Natijada ilon obrazining zamonaviy o‘zbek she’riyatida turli badiiy-falsafiy ma’nolarni ifodalovchi ko‘p qatlamli timsol ekanligi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: ilon timsoli, ramziy obraz, yovvoyi hayvon obrazlari, Rauf Parfi, Shavkat Rahmon, zamonaviy o‘zbek she’riyati, poetik tafakkur, ramziylik, badiiy talqin, semantika.

Yovvoyi hayvon obrazlari orasida ilon timsoli ko‘plab uchraydi. Bu sudralib yuruvchi jonivorning badiiy adabiyotdagi o‘rni masalasida ayrim tadqiqotlar mavjud. X.Raxmatillayev va S.Soxibovlar bu haqda shunday yozishgan: “**Ilon** tabiat kuchlarini o‘zida mujassam etgan jonivor sifatida qadimdan inson hayoti hamda diniy tasavvurlarida katta ahamiyat kasb etgan. Bunga yuzlab misollar keltirish mumkin. Ilonga nisbatan bugungi kundagi mavjud tasavvurlar uni “saqllovchi”, “qo‘riqchi”, “qasoskor”, “dushman” kabi qarashlarda ifoda etiladi. Ilon xalq uchun hamon yaxshilik va yomonlik tushunchalarining bir belgisi sifatida ham e‘zozlanadi, ozor berish ta‘qiqlanadi va bir vaqtning o‘zida undan “yovuzlik”, “o‘lim” elchisi, tashuvchisi sifatida qo‘rqadilar” [1, 158-160]. Demak, ilon obrazi tabiatdagi vazifasiga ko‘ra badiiy adabiyotda o‘rni bilan ezgulik yoki yovuzlikning darakchisi bo‘lib gavdalanar ekan.

Shoir Rauf Parfi ijodida ham bu obraz alohida mavqega ega. Uning “To‘hmat – 1985” she’ri mash‘um “Lefertovo” turmasining tutquni, do‘sti Toshtemir Qahramon o‘g‘liga atab yozilgan. Bu bag‘ishlov mustamlaka davrining so‘nggi yillarida yaratilgan. Unga Shekspirning:

Ey ajal, jonimni tez olg‘il faqat,

Yolg‘onga qul emish, yo rab, haqiqat –

misralari epigraf qilib olingan. Mazkur epigraf she’rda kalit vazifasini o‘tagan:

1. Ay tuhmat! Ayri til, sudrangan ilon,
Tanimga chirmanib yirtar bo‘g‘zimni.
Tuhmat changalida bir puldir iymon,
Chalpir o‘zligimni, haqqon so‘zimni [2, 275].

She‘r boshdan-oyoq ramziy obrazlar bilan to‘yintirilgan. Ularning farqiga yetish uchun kitobxondan o‘ta zukkolik hamda tarix, falsafa va tasavvufni bilish, anglash, tushunish talab etiladi. Zero, “Rauf Parfi – sir shoiri, unvoni sohir she‘riyat sohibi” [2, 3] ekanligi adabiyotshunos olim N.Rahimjonov tomonidan e‘tirof etilgan. She‘r yozilgan davrga diqqat qaratadigan bo‘lsak, unda siyosiy tuzum tomonidan amalga oshirilgan qing‘irliklar haqida so‘z boradi. Ya‘ni o‘sha yillarda turli tuhmatlar qilib, yolg‘on-yashiq ishlatib, millatning chin fidoyilarini qamatish avjiga chiqqan. Bunday siyosiy jarayondan yuragi bezgan shoir ko‘ngilda tuygan his-kechinmalarini tashqariga chiqaradi, to‘g‘rirog‘i, haqiqatning poymol bo‘layotganini ko‘rib, chidolmasdan “portlaydi”. She‘rda yovvoyi hayvonlardan ilon obrazi uchraydi. **Tuhmat ilinga, tuhmatga uchragan insonning ahvoli esa ilon chirmashib olgan kishiga** qiyoslangan. U kimga bir yopishib olsa, o‘ldirmasdan qo‘ymaydi, bo‘g‘ib nafas ololmaydigan qilib qo‘yadi. Shoirning nazarida, butun millat shu ahvolga tushganga o‘xshaydi. Qamoqdagi do‘stining holati bir vosita, xolos. Aslida, shoirni qutlug‘ Turkistonning ayanchli taqdiri tashvishga soladi. Yurt ma‘rifatparvarlarining, ziyoli qatlamning birma-bir tuhmat sabab qamoqqa tiqilishi, so‘ngra o‘ldirib yuborilishi ortida muqaddas Turonni azaliy qul makonga aylantirishdek maqsad yotadi. Shuning uchun shoirning lirik qahramoni isyon qiladi. Uning “Uyg‘on, uyg‘on elim, boshingni ko‘tar” misralari yurak tubidan otilgan vulqon singari taassurot uyg‘otadi. She‘r **fojeaviy ruh va ijtimoiy mazmun** kasb etgan.

Shavkat Rahmonning kuz fasliga bag‘ishlangan she‘rida ham ilon tilga olingan:

- Bobochinor sergak mudrardi
kar, vaysaqi sherigi bilan.
Allaqaydan kelar sudralib,
kuzak – xuddi uch sariq **ilon** [3, 32].

Misralarda umrning o‘tkinchiligi, vaqtning bevafoqligi, qolaversa, taqdirning haqligi g‘oyasi ilgari surilgan. Bog‘ va undagi chinor singari ko‘plab daraxtlarning qarshiligiga qaramay, tabiat o‘z hukmini o‘tkazishi tasvirlangan. Ko‘z oldingizda buyuk bir kartina – manzara jonlanganday bo‘ladi go‘yo. Unda flora va fauna jangi tasvirini ko‘rasiz: daraxtlarning uch sariq ilon bilan olishuvi. Uch sariq ilon – kuzning shafqatsiz uch oyidir. Bunda rang ramzining ahamiyatini ham unutmaslik darkor. Sariq rang umrning so‘nggi manzillar sari otlamayotganidan darak beradi. Bog‘ – umr, hayot, tiriklik ramzi. Daraxtlar esa turfa xarakterdagi hamda taqdirlari bir-biriga o‘xshamagan insonlarni bildiradi. Uch sariq ilon chirmashib, butun daraxtlarni o‘ziga bo‘ysundiradi. Shoirning individualligi shunda ko‘rinadiki, u ikki tomonning qarama-qarshiligiga

tabiat qonunini buzmagani holda yondashadi: biz uchun salbiy his uygʻotgan ikkinchi tomonni gʻolib qilib tanlaydi. Zero, bu gʻoliblikni inson xohlamasa-da, uni taqdiri azal sifatida qabul qilishi, koʻnikishi manzarasi sheʼrning badiiy qimmatini oshirgan. N.Rahimjonov taʼkidlaganidek: “Jamiyat hayoti, odamlar feʼli, faoliyati va taqdiri majoziy shaklda ifodalanadi. Demak, timsollar tili vositasida tabiat – jamiyat – inson hayoti koʻrinishlarini tushuntirish mumkin ekan” [4, 18].

ADABIYOTLAR:

1. Рахматиллаев Х., Сохибов С. Ўзбек халқи анъанавий дунёқараши тизимида турли ҳайвонлар билан боғлиқ тасаввурлар. Volume 2. Scientific journal of the Fergana State University. – №3/2019. – Б. 158-160.
2. Рауф Парфи. Сакина. – Т.: Муҳаррир нашриёти, 2013. – Б. 275.
3. Шавкат Раҳмон. Сайланма. – Т.: Шарқ, 1997. – Б. 32.
4. Раҳимжонов Н. Мустақиллик даври ўзбек шеърляти. – Т.: Фан, 2007. – Б.
5. Norova N. Principal Directions of Studying the Problem of Style in Literature (on the Example of U. Kochkor's Lyrics) //JournalNX. – С. 913-915.
6. Norova N., Nigina M. OMON MATJON SHEʼRLARIDA QUSHLAR TIMSOLI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2023. – Т. 13. – №. 3. – С. 27-30.
7. Nasiba N. UDC: 821.512. 133 TRADITION AND INNOVATION IN USMON KUCHKOR'S POEMS //SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY. – С. 100.
8. Norova N. B. Creative abilities of the artist in the application of the art (on the example of the lyrics of osman kochkar) //Scientific reports of Bukhara State University. – 2020. – Т. 4. – №. 5. – С. 214-221.
9. Norova N. Artistic skills in Usmon Kuchkor poetry //центр научных публикаций (buxdu. Uz). – 2022. – Т. 15. – №. 15.
10. Bakhtiyorovna N. N. CREATIVE ABILITIES OF THE ARTIST IN THE APPLICATION OF THE ART (ON THE EXAMPLE OF THE LYRICS OF OSMAN KOCHKAR).
11. Gaybulloevna D. S., Bakhtiyorovna N. N. PSYCHOLOGIST IN ULUGBEK HAMDAM'S NOVEL "FATHER.
12. Norova N. УСМОН ҚЎЧҚОР УСМОН ҚЎЧҚОРНИНГ “ЛАЗИЗЖОН МАРСИЯСИ” ШЕЪРИ ХУСУСИДА: УСМОН ҚЎЧҚОРНИНГ “ЛАЗИЗЖОН МАРСИЯСИ” ШЕЪРИ ХУСУСИДА //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 16. – №. 16.
13. Norova N. ҲОЗИРГИ ШЕЪРИЯТДАГИ ПОЭТИК ЯНГИЛАНИШЛАР ҲАҚИДА //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 16. – №. 16.

14. Norova N. Usmon Qo 'chqor lirikasidagi obrazlar turkumi //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8.
15. Baxtiyorovna N. N. USMON QOCHQOR LIRIKASIDA MUHABBAT MAVZUSINING TALQINI: DOI: 10.53885/edinres. 2021.71. 75.119 Norova Nasiba Baxtiyorovna, BuxDU Ozbek tili va adabiyoti kafedrasida tayanch doktoranti (Ozbekiston) //Научно-практическая конференция. – 2021.
16. Норова Н. Б. УСМОН ҚЎЧҚОР ШЕЪРИЯТИДА ТАБИАТ ТАСВИРИ ТАЛҚИНИ: Норова Насиба Бахтиёровна, Бух ДУ ўзбек адабиёти кафедраси ўқитувчиси, (PhD) //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2023. – №. 1.
17. Norova N. et al. RETRACTED: About some of Osman Kochqor's translations In Uzar literature //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2024. – Т. 538. – С. 05018.
18. Yoriyevna O. N. Yangi o'zbek she'riyatida qo'llangan daraxt obrazlari ifodasida an'ana va novatorlik //tanqidiy nazar, tahliliy tafakkur va innovatsion g 'oyalar. – 2024. – Т. 1. – №. 1. – С. 386-391.
19. Yoriyevna O. R. N. ABDULLA ORIPOV LIRIKASIDA RAMZIY-FLORISTIK OBRAZLAR IFODASI //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 193-199.
20. O'roqova N., Latipov H., Normuratova N. The role of flora and fauna in expressing the artistic view of the universe //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2024. – Т. 587. – С. 04013.
21. O'ROQOVA N. O 'ZBEK MUMTOZ ADABIYOTIDA FAUNISTIK OBRAZLARNING AN'ANAVIYLIGI //News of the NUUz. – 2024. – Т. 1. – №. 1.10. 1. – С. 327-328.
22. Yoriyevna O. N. et al. ZAMONAVIY O'ZBEK SHE'RIYATIDA FLORISTIK OBRAZLAR TALQINI //SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM. – 2024. – Т. 2. – №. 24. – С. 26-32.
23. O'roqova Nafosat Yoriyevna. (2024). ZAMONAVIY SHE'RIYATDA LOLA VA LOLAQIZG'ALDOQ OBRAZLARINING RAMZIY IFODALARI. *Hamkor Konferensiyalar*, 1(2), 223–228. Retrieved from <https://academicsbook.com/index.php/konferensiya/article/view/167>
24. O'roqova, N. (2024). SADRIDDIN AYNIIY USLUBIGA DOIR CHIZGILAR. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 47(47).
извлечено ОТ
https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/12188

25. O'roqova N. O 'ZBEK SHE'RIYATIDA KAPALAK OBRAZI TALQINI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2024. – Т. 47. – №. 47.
26. Yorievna, U. N., & Ikhtiyar's, K. N. (2024). National Portrait in Otkir Hashimov's Stories. Best Journal of Innovation in Science, Research and Development, 3(3), 831–837. Retrieved from <https://www.bjisrd.com/index.php/bjisrd/article/view/1923>
27. Uroкова, N. (2019). GENRE RESEARCH IN UZBEK POEMS OF RECENT TIMES. Theoretical & Applied Science, (8), 57-59.
28. Uroкова, N. (2022). MASNAVI IN MODERN UZBEK PROSE. Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences, 1(3), 63-65.
29. Yorievna, U. N. (2022). Masnavi Genre in Uzbek Classical Poetry: Nature, Genesis, Features. Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture, 3(10), 67-70.
30. Yoriyevna, U. N. (2023). THE ORIGINALITY AND GENESIS OF ANIMAL SYMBOLISM IN POETRY. Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development, 18, 20-23.
31. Yoriyevna, U. N. (2023). RELATIONSHIPS BETWEEN HUMANS AND ANIMALS. Confrencea, 8(1), 123-126.
32. O'roqova, N. (2022). O'ZBEK MUMTOZ SHE'RIYATIDA MASNAVIY JANRI TABIATI, GENEZISI, XUSUSIYATLARI. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 2(10), 38–42. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejsspc/article/view/4041>
33. Садикова D. Muslihabegim Miskin Appeals to Historical Person-Hazrat Agoyi Buzurg //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8.
34. Садикова Д. Muslihabegim Miskin–XIX asr Buxoro adabiy muhitining iste'dodli zullisonayn shoirasi //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8.
35. Eshonqulov H. Alisher Navoiy oshiqona g'azallarining badiiy qurilishiga oid o'ziga xosliklar //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 3. – №. 3.
36. Садикова Д. Muslihabegim Miskin–XIX asr Buxoro adabiy muhitining iste'dodli zullisonayn shoirasi //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8.
37. Tursunovna S. D., Pirimovich E. H. MUSLIHABEGIM MISKIN-ALISHER NAVOI'S FOLLOWER.
38. Eshonqulov H., Sodiqova D. Muslihabegim Miskin–XIX asr Buxoro adabiy muhitining iste'dodli zullisonayn shoirasi //Oltin bitiglar–Golden Scripts. – 2021. – Т. 3. – №. 3.

- 39.6. Садикова D. Muslihabegim Miskin Appeals to Historical Person-Hazrat Agoyi Buzurg //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 8. – №.
40. Tursunovna S. D. Muslihabegim Miskin Appeals to Historical Person-Hazrat Agoyi Buzurg //Middle European Scientific Bulletin. – 2021. – Т. 14.
41. Sodikova D. T. GLIMPSES TO FEMININE LITERATURE DURING THE DYNASTY OF BUKHARA EMIRATE: ALL ABOUT A POETESS MUSLIKHABEGIM MISKIN AND HER LITERARY HERITAGE //АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ТЮРКОЛОГИИ: РОССИЯ И ТЮРКО-МУСУЛЬМАНСКИЙ МИР. – 2021. – С. 174-176.
42. Sodikova T. D. Depiction of Romantic Love in Muslihabegim Miskin's Poetry //Middle European Scientific Bulletin. – 2021. – Т. 8.
43. Содикова Д. Т. ПРОБЛЕСКИ ЖЕНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ВО ВРЕМЕНА ДИНАСТИИ БУХАРСКОГО ЭМИРАТА: ВСЕ О ПОЭТЕССЕ МУСЛИХАБЕГИМ МИСКИН И ЕЕ ЛИТЕРАТУРНОМ НАСЛЕДИИ //ББК 81.632 А43. – С. 174.
44. Eshankulov H., Sadikova D. Muslihabegim Miskin is a talented bilingual poetess during the literary period of the XIXth century in Bukhara //GOLDEN SCRIPTS OLTIN BITIGLAR. – С. 41.
45. Садикова D. MUSLIHABEGIM MISKIN-ALISHER NAVOI'S FOLLOWER //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8.
46. Sodikova D. MUSLIHABEGIM MISKIN IS A ZULLISONAYN (WHO WROTE HER WORKS IN TWO LANGUAGES) POETESS //Журнал академических исследований нового Узбекистана. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 81-86.
47. Садикова Д. Muslihabegim Miskin–XIX asr Buxoro adabiy muhitining iste'dodli zullisonayn shoirasi //Центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8.
48. Садикова D. The Expression of Muslikha begim Miskin's Autobiography in Her Own Literary Collections //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 38. – №. 38.
49. Sodikova D. MUSLIHABEGIM MISKIN IS A ZULLISONAYN (WHO WROTE HER WORKS IN TWO LANGUAGES) POETESS //Журнал академических исследований нового Узбекистана. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 81-86.
50. Садикова D. The Expression of Muslikha begim Miskin's Autobiography in Her Own Literary Collections //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 38. – №. 38.

51. Eshankulov H., Sadikova D. Muslihabegim Miskin is a talented bilingual poetes during the literary period of the XIXth century in Bukhara //GOLDEN SCRIPTS OLTIN BITIGLAR. – С. 41.
52. Turaeva, L. O. (2021). Artistic and compositional features of harvest songs. ASIAN JOURNAL OF MULTIDIMENSIONAL RESEARCH, 10(4), 629-634.
53. Тўраева, Л. О. (2024). ЎЗБЕК ДЕҲҚОНЧИЛИГИДА ТАҚВИМ РАМЗЛАРИ. IMRAS, 7(1), 779-783.
54. Тўраева, Л. О. (2023). ЎЗБЕК ХАЛҚ ОҒЗАКИ ИЖОДИДА ДЕҲҚОН ОЛҚИШЛАРИНИНГ ЎЗИГА ХОС ИФОДАСИ. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(24), 22-25.
55. Тўраева, Л. О. (2023). ДЕҲҚОНЧИЛИК ҚЎШИҚЛАРИ ЖАНРИНИ БЕЛГИЛАШДА КАСБИЙ АТАМАЛАРИНИНГ ЎРНИ. MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH, 2(22), 66-70.
56. Тўраева, Л. О. (2022, June). Мақолларда деҳқонлар ҳаётининг бадиий талқини. In E Conference Zone (pp. 71-73).
57. Omonovna T. L. Artistic understanding of peasant life in proverbs //Eurasian Journal of Humanities and Social Sciences. – 2022. – Т. 9. – S. 47-49.
58. TORAYEVA, L. (2023). ЎРИМ ҚЎШИҚЛАРИНИНГ ОБРАЗЛАР ТАРКИБИ ВА БАДИИЙ-КОМПОЗИЦИОН ХУСУСИЯТЛАРИ. ЦЕНТР ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 42(42). НАУЧНЫХ
59. Omonovna, T. L. (2024). A Hymn of Divine Ideas in the Wisdoms of Yassavi. International Journal of Formal Education, 3(4), 34-39.
60. Omonovna, T. L. (2024). A PECULIAR EXPRESSION OF PEASANT APPLAUSE IN FOLKLORE. THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY, 2(20), 199-204.
61. To'rayeva, L. (2024). O'ZBEK XALQ O'YINLARIDA "BOBODEHQON" KULTIGA OID QARASHLAR TALQINI. THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY, 2(20), 234-241.
62. To'rayeva, L. (2024, May). Jek Londonning "Hayotga muhabbat" hikoyasida hayotsevarlik g'oyalari. In CONFERENCE ON THE ROLE AND IMPORTANCE OF SCIENCE IN THE MODERN WORLD (Vol. 1, No. 4, pp. 250-259).
63. Rajabova, R. Z. EXPRESSIVENESS OF GENRE CHARACTERS INHERENT IN FOLK RIDDLES IN LITERARY RIDDLES.
64. Zaripovich, R. D., Matchonboyevich, S. S. A., Aminbayevna, R. Z. S., & Zaripovna, R. R. N. (2025). Belief Systems of the Uzbek People: Shamans and Bakshis. *Journal of Chemical Health Risks*, 15(6), 3512.

- 65.Раджабова, Р. З. (2020). PROSE TALES AND THE INFLUENCE OF FOLK TALES ON THEIR WORK. *ФИЛОЛОГИЯ, ЛИНГВИСТИКА, ЖУРНАЛИСТИКА: АКТУАЛЬНЫЕ*, 9.
- 66.Rajabova, R. N. Z. (2020). A LITERARY RIDDLE FROM A FOLK RIDDLE. In *European Scientific Conference* (pp. 139-141).